प्रथमः प्रश्नः

॥तैत्तिरीय आरण्यकम्॥ ॥कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम्॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदंभिजानत्। सङ्कल्पंमानं प्रकल्पंमानमुपकल्पंमानमुपंक्कृतं क्रुप्तम्। श्रेयो वसीय आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्। ज्योतिष्माङ्क्तेजस्वानातपङ्क्तपंत्रभितपन्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शां दृष्टा दर्शता विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्यायां सूनृतेरां। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूर्यन्ती पूर्णा पौर्णमासी। दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदंः प्रमोदः॥१॥

आवेशयंत्रिवेशयंन्तसंवेशनः सश्गांन्तः शान्तः। आभवंन्य्रभवंन्त्सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुत् सहस्तुतं कल्याणं
विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेज्ञस्वि तेजः सिमंद्धम्। अरुणं
भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपंस्वत्। स्विता प्रंसिवता दीप्तो
दीपयन्दीप्यंमानः। ज्वलंञ्चलिता तपंन्वितपंन्त्सन्तपन्।
रोचनो रोचंमानः शुम्भः शुम्भंमानो वामः। सुता सुन्वती
प्रसुता सूयमानाऽभिषूयमाणा। पीतीं प्रपा सम्पा
तृप्तिंस्तर्पयंन्ती॥२॥

काुन्ता काुम्या काुमजाुताऽऽयुंष्मती कामुदुघाँ।

अभिशास्ताऽनुंमन्ताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः। आसादयंत्रिषा-दयैन्त्स् १ सादेनः स१ संत्रः स्त्रः। आभूर्विभूः प्रभूः शम्भूर्भुवंः। पवित्रं पवियिष्यन्पूतो मेध्यः। यशो यशंस्वानायुर्मृतः। जीवो जीविष्यन्त्स्वर्गो लोकः। सहंस्वान्त्सहीयानोजंस्वान्त्सहंमानः। जयंत्रभिजयैन्त्सु-द्रविणो द्रविणोदाः। आर्द्रपंवित्रो हरिकेशो मोदः प्रमोदः॥३॥

अरुणोंऽरुणरंजाः पुण्डरीको विश्वजिदंभिजित्। आर्द्रः पिन्वमानोऽन्नवान्नसंवानिरावान्। सर्वीष्धः संम्भरो महंस्वान्। एजत्का जोवत्काः। क्षुष्ठकाः शिपिविष्टकाः। सरिस्रराः सुशरंवः। अजिरासो गमिष्णवंः। इदानीं तदानीमेतर्हि क्षिप्रमंजिरम्। आशुर्निमेषः फणो द्रवन्नित्रवन्। त्वर्ङ्स्त्वरंमाण आशुराशीयाञ्चवः। अग्निष्टोम उक्थ्योऽतिरात्रो द्विरात्रस्निरात्रश्चंतूरात्रः। अग्निर्ऋतुः सूर्यं ऋतुश्चन्द्रमां ऋतुः। प्रजापंतिः संवत्सरो महान्कः॥४॥

[8].

भूरिग्नें चे पृथिवीं च मां चे। त्रीइश्चे लोकान्त्संवत्सरं चे। प्रजापितिस्त्वा सादयत्। तयां देवत्याऽिङ्गर्स्वद्भुवा सीद। भुवो वायुं चान्तिरक्षं च मां चे। त्रीइश्चे लोकान्त्संवत्सरं चे। प्रजापितिस्त्वा सादयत्। तयां देवत्याऽिङ्गर्स्वद्भुवा सीद। स्वरादित्यं च दिवं च मां चे। त्रीइश्चे लोकान्त्संवत्सरं चे। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद। भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमंसं च दिशंश्च मां चं। त्री इश्चं लोकान्त्संवत्स्रं चं। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्थ योऽसि सोऽसिं। त्वमेव त्वामंचैषीः। चितश्चासि सिश्चेतश्चास्यग्ने। पृतावाङ्श्चासि भूयाङ्श्चास्यग्ने। यत्ते अग्ने न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदिङ्गिरस-श्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सिश्चेतश्चास्यग्ने। पृतावाङ्श्चासि भूयाङ्श्चास्यग्ने। मा ते अग्ने च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृंक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां ज्योतिर्यद्दावुदेति । तपंसो जातमिनभृष्टमोर्जः। तत्ते ज्योतिरिष्टके। तेनं मे तप। तेनं मे ज्वल। तेनं मे दीदिहि। यावंद्वाः। यावदसांति सूर्यः। यावंदुतापि ब्रह्मं॥६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्यं ते वस्नतः शिरंः। ग्रीष्मो दक्षिणः पृक्षः। वर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पृक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चित्तयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥७॥

अहोरात्राणीष्टंकाः। ऋष्भोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि

महीयंसे। ततों नो मह् आवंह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश् आवांहि। सर्वा दिशोऽनुविवांहि। सर्वा दिशोऽनुसंवांहि। चित्त्या चितिमापृंण। अचित्त्या चितिमापृंण। चिदंसि समुद्रयोनिः॥८॥

इन्दुर्दक्षंः श्येन ऋतावाँ। हिरंण्यपक्षः शकुनो भुंर्ण्युः। महान्त्स्थस्थे ध्रुव आनिषंत्तः। नमंस्ते अस्तु मा मां हिश्सीः। एति प्रेति वीति समित्युदितिं। दिवं मे यच्छ। अन्तरिक्षं मे यच्छ। पृथिवीं में यच्छ। पृथिवीं में यच्छ। अन्तरिक्षं मे यच्छ। दिवं मे यच्छ। अह्य प्रसारय। रात्र्या समंच। रात्र्या प्रसारय। अह्य समंच। काम् प्रसारय। काम॰ समंच॥९॥

[8]

भूर्भुवः स्वंः। ओजो बलम्ं। ब्रह्मं क्षुत्रम्। यशो महत्। सृत्यं तपो नामं। रूपमृतम्ं। चक्षुः श्रोत्रम्ं। मन् आयुंः। विश्वं यशो महः। समं तपो हरो भाः। जातवेदा यदि वा पावकोऽसि। वैश्वानरो यदि वा वैद्युतोऽसि। शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकम्। ऊर्जं पृष्टिं दददभ्यावंवृत्स्व॥१०॥

-[\(\(\) \)

राज्ञीं विराज्ञीं। सम्राज्ञीं स्वराज्ञीं। अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निरिन्द्रो बृह्स्पतिः। विश्वं देवा भुवंनस्य गोपाः। ते मा सर्वे यशंसा स॰सृंजन्तु॥११॥ असंवे स्वाहा वसंवे स्वाहां। विभुंवे स्वाहां विवंस्वते स्वाहां। अभिभुवे स्वाहाऽधिपतये स्वाहां। दिवां पत्ये स्वाहाऽ रहस्पत्याय स्वाहां। चाक्षुष्मत्याय स्वाहां ज्योतिष्मत्याय स्वाहां। राज्ञे स्वाहां विराज्ञे स्वाहां। सम्माज्ञे स्वाहां स्वराज्ञे स्वाहां। शूषांय स्वाहां सूर्याय स्वाहां। चन्द्रमंसे स्वाहा ज्योतिषे स्वाहां। स्रस्पाय स्वाहां कल्याणांय स्वाहां। अर्जुनाय स्वाहां॥१२॥

[し]

विपश्चिते पर्वमानाय गायत। मही न धाराऽत्यन्थों अर्षित। अहिंर्ह जीणीमितंसपिते त्वचम्। अत्यो न क्रीडंन्नसरृद्दृषा हिराः। उपयामगृंहीतोऽसि मृत्यवे त्वा जुष्टं गृह्णामि। एष ते योनिंर्मृत्यवे त्वा। अपंमृत्युमपृक्षुधम्। अपेतः शप्थं जिह। अधां नो अग्र आवंह। रायस्पोष सहस्रिणम्॥१३॥

ये ते सहस्रम्युतं पाशाः। मृत्यो मर्त्यायं हन्तेवे। तान् यज्ञस्यं माययाः। सर्वानवयजामहे। भृक्षाःऽस्यमृतभृक्षः। तस्यं ते मृत्युपीतस्यामृतंवतः। स्वगाकृतस्य मधुंमतः। उपहूत्स्योपहूतो भक्षयामि। मृन्द्राऽभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाक्। असावेहिं॥१४॥

अन्थो जागृंविः प्राण। असावेहिं। बुधिर आंक्रन्दयितरपान।

असावेहिं। अहुस्तोस्त्वा चक्षुंः। असावेहिं। अपादाशो मर्नः। असावेहिं। कवे विप्रंचित्ते श्रोत्रं। असावेहिं॥१५॥

सुह्स्तः सुंवासाः। शूषो नामांस्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं तथा वेदं। असावेहिं। अग्निर्मे वाचि श्रितः। वाग्यृदंये। हृदंयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मंणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥१६॥ प्राणो हृदंये। हृदंयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मंणि। सूर्यो मे चक्षंषि श्रितः। चक्षुर्हृदंये। हृदंयं मिये। अहम्मृतें। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मंणि। चन्द्रमां मे मनंसि श्रितः॥१७॥

मनो हृदये। हृदयं मियं। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। दिशों मे श्रोत्रें श्रिताः। श्रोत्र हृदये। हृदयं मियं। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। आपों मे रेतिस श्रिताः॥१८॥

रेतो हृदये। हृदयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी मे शरीरे श्रिता। शरीर्॰ हृदये। हृदयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। ओष्धिवनस्पतयों मे लोमंसु श्रिताः॥१९॥ लोमानि हृदये। हृदयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रों मे बलें श्रितः। बल्॰ हृदये। हृदयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। पूर्जन्यों मे मूर्धि श्रितः॥२०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। ईशांनो मे मृन्यौ श्रितः। मृन्युर्हृदये। हृदयं मिये। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। आत्मा मे आत्मिने श्रितः॥२१॥ आत्मा हृदये। हृदंयं मियं। अहम्मृतें। अमृतं ब्रह्मणि। पुनंर्म आत्मा पुन्रायुरागांत्। पुनंः प्राणः पुनराकूतमागांत्। वैश्वान्रो रश्मिभवविधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतंस्य गोपाः॥२२॥

[८]

प्रजापंतिर्देवानंसृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त। तान्व्यंद्यत्। यद्यद्यत्। तस्मौद्विद्युत्। तमंवृश्चत्। यदवृश्चत्। तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्नुंतः । वि चं हैवास्य तत्रं पाप्मानं द्यतः॥२३॥

वृश्चतंश्च। सैषा मींमा १ साऽग्निहोत्र एव संपन्ना। अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञकृतुष्वितिं। होष्यंत्रप उपंस्पृशेत्। विद्यंदिस् विद्यं मे पाप्मान्मितिं। अथं हुत्वोपंस्पृशेत्। वृष्टिंरिस् वृश्चं मे पाप्मान्मितिं। युक्ष्यमांणो वृष्ट्वा वां। वि चं हैवास्यैते देवतें पाप्मानं द्यतः॥२४॥

वृश्चतंश्च। अत्युर्हो हाऽऽर्रुणिः। ब्रह्मचारिणे प्रश्नान्प्रोच्यु प्रजिंघाय। परेहि। प्रक्षं दय्यांपातिं पृच्छ। वेत्थं सावित्रा(३)त्र वेत्था(३) इतिं। तमागत्यं पप्रच्छ। आचार्यो मा प्राहेंषीत्। वेत्थं सावित्रा(३)त्र वेत्था(३) इतिं। स होवाच वेदेतिं॥२५॥ स कस्मिन्प्रतिष्ठित इतिं। प्रोरंज्सीतिं। कस्तद्यत्परोरंजा इतिं। एष वाव स प्रोरंजा इतिं होवाच। य एष तपंति। एषोंऽवांग्रंजा इतिं। स कस्मिन्त्वेष इतिं। सत्य इतिं। किं

तत्सत्यमितिं। तप इतिं॥२६॥

कस्मिन्न तप् इतिं। बल् इतिं। किं तद्वल्मितिं। प्राण इतिं। मा स्मं प्राणमितिपृच्छ् इतिं माऽऽचार्यौऽब्रवीदितिं होवाच ब्रह्मचारी। स होवाच प्रक्षो दय्यांपातिः। यद्वै ब्रह्मचारिन्प्राणमत्यंप्रक्ष्यः। मूर्धा ते व्यपंतिष्यत्। अहम्तंत आचार्याच्छ्रेयां-भविष्यामि। यो मां सावित्रे समवांदिष्टेतिं॥२७॥

तस्मौत्सावित्रे न संवंदेत। स यो हु वै सांवित्रं विदुषां सावित्रे संवदंते। सहौिस्मिञ्छियं दधाति। अनुं हु वा असमा असौ तप्ञ्छियं मन्यते। अन्वंस्मै श्रीस्तपों मन्यते। अन्वंस्मै तपो बलं मन्यते। अन्वंस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाहं। संज्ञानं विज्ञानं दर्शां दष्टेति। एष एव तत्॥२८॥

अथ यदाहं। प्रस्तुंतं विष्टंत स्मृता सुंन्वतीतिं। एष एव तत्। एष ह्यंव तान्यहांनि। एष रात्रंयः। अथ यदाहं। चित्रः केतुर्दाता प्रंदाता संविता प्रंसविताऽभिंशास्ताऽनुंमन्तेतिं। एष एव तत्। एष ह्यंव तेऽह्यं मुहूर्ताः। एष रात्रैः॥२९॥

अथ् यदाहं। प्वित्रं पवियुष्यन्त्सहंस्वान्त्सहीयानरुणों-ऽरुणरंजा इति। एष एव तत्। एष ह्यंव तेंंऽर्धमासाः। एष मासाः। अथ् यदाहं। अग्निष्टोम उक्थ्योंऽग्निर्ऋतुः प्रजापंतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्यंव ते यज्ञकृतवंः। एष ऋतवेः॥३०॥

पृष संवत्सरः। अथ यदाहं। इदानीं तदानीमितिं। पृष पृव तत्। पृष ह्यंव ते मृंहूर्तानां मृहूर्ताः। जनको ह वैदेहः। अहोरात्रेः समाजंगाम। त॰ होचुः। यो वा अस्मान् वेदं। विजहत्पाप्मानंमेति॥३१॥

सर्वमायुरिति। अभि स्वर्गं लोकं जंयित। नास्यामुष्मिँ होके-ऽन्नं क्षीयत् इति। विज्ञहंद्ध् वै पाप्मानंमेति। सर्वमायुरिति। अभि स्वर्गं लोकं जंयित। नास्यामुष्मिँ होके ऽन्नं क्षीयते। य एवं वेदं। अहीना हाऽऽश्वंथ्यः। सावित्रं विदार्श्वकार॥३२॥ स हं हुश्सो हिर्णमयों भूत्वा। स्वर्गं लोकिर्मियाय। आदित्यस्य सायुंज्यम्। हुश्सो हु वै हिर्णमयों भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुंज्यम्। य एवं वेदं। देवभागो हं श्रौत्रषः। सावित्रं विदार्श्वकार। तश् हु वागदृश्यमानाऽभ्युंवाच॥३३॥

सर्वं बत गौत्मो वेदं। यः सांवित्रं वेदेतिं। स होवाच। कैषा वाग्सीतिं। अयमहरू सांवित्रः। देवानांमुत्तमो लोकः। गृह्यं महो बिभ्रदितिं। एतावंति ह गौत्मः। युज्ञोपवीतं कृत्वाऽधो निपंपात। नमो नम इतिं॥३४॥

स होवाच। मा भैषीगौतम। जितो वै ते लोक इति। तस्माद्ये के चे सावित्रं विदुः। सर्वे ते जितलोकाः। स यो हु वै सांवित्रस्याष्टाक्षरं पृदङ् श्रियाऽभिषिक्तं वेदं। श्रिया हैवाभिषिंच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरें। सूर्य इति त्रीणि। आदित्य इति त्रीणि॥३५॥

पृतद्वै सांवित्रस्याष्टाक्षरं प्दइ श्रियाऽभिषिक्तम्। य पृवं वेदं। श्रिया हैवाभिषिंच्यते। तदेतदृचाऽभ्यंक्तम्। ऋचो अक्षरं पर्मे व्यांमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वं निषेदः। यस्तं न वेद किमृचा कंरिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समांसत् इतिं। न ह वा पृतस्यर्चा न यजुंषा न साम्नाऽर्थांऽस्ति। यः सांवित्रं वेदं॥३६॥ तदेतत्पंरि यद्दंवच्क्रम्। आर्द्रं पिन्वंमानः स्वर्गे लोक एति। विजह्द्विश्वां भूतानिं सम्पश्यंत्। आर्द्रो ह वै पिन्वंमानः। स्वर्गे लोक एति। विजह्निश्वां भूतानिं सम्पश्यंन्। य पृवं वेदं। शूषो ह वै वांष्ण्यः। आदित्येनं समाजंगाम। तः होवाच। एहिं सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्गोऽग्निः पारियण्णुरमृतात्सम्भूत् इतिं। एष वाव स सांवित्रः। य एष तपंति। एह् मां विद्धि। इतिं हैवैनं तदुंवाच॥३७॥

[8]

ड्यं वाव स्रघां। तस्यां अग्निरेव सार्घं मधुं। या एताः पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतंः। यान्यहांनि। ते मधुवृषाः। स यो हु वा एता मधुकृतंश्च मधुवृषा इश्च वेदं। कुर्वन्तिं हास्यैता अग्नौ मधुं। नास्येष्टापूर्तं धंयन्ति। अथ् यो न वेदं॥३८॥ न हाँस्यैता अग्नौ मधुं कुर्वन्ति। धर्यन्त्यस्येष्टापूर्तम्। यो ह् वा अहोरात्राणां नाम्धेयांनि वेदं। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छंति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शां दृष्टेतिं। एतावंनुवाकौ पूर्वपक्षस्यां-होरात्राणां नाम्धेयांनि। प्रस्तुंतं विष्टुंत स् सुता सुन्वतीतिं। एतावंनुवाकावंपरपक्षस्यांहोरात्राणां नाम्धेयांनि। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छंति। य एवं वेदं॥३९॥

यो हु वै मुंहूर्तानां नाम्धेयांनि वेदं। न मुंहूर्तेष्वार्तिमार्च्छंति। चित्रः केतुर्दाता प्रंदाता संविता प्रसिवताऽभिंशास्ताऽनुं-मन्तेतिं। एतंऽनुवाका मुहूर्तानां नाम्धेयांनि। न मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छंति। य एवं वेदं। यो हु वा अर्धमासानां च मासानां च नाम्धेयांनि वेदं। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमार्च्छंति। प्रवित्रं पवियिष्यन्त्सहं-स्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरंजा इतिं। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नाम्धेयांनि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेदं। यो ह वै यंज्ञऋतूनां चंर्तूनां चं संवत्स्रस्यं च नाम्धेयांनि वेदं। न यंज्ञऋतुषु नर्तुषु न संवत्स्र आर्तिमार्च्छति। अग्निष्टोम उक्थ्यौऽग्निर्ऋतुः प्रजापंतिः संवत्स्र इति। एतेऽनुवाका यंज्ञऋतूनां चंर्तूनां चं संवत्स्रस्यं च नाम्धेयांनि॥४१॥ न यंज्ञऋतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमार्च्छिति। य एवं वेदं। यो ह वै मुंहूर्तानां मुहूर्तान् वेदं। न मुंहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छिति। इदानीं तदानीमितिं। एते वै मुंहूर्तानां मुहूर्ताः। न मुंहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छिति। य एवं वेदं। अथो यथां क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यात्रमित्तं। एवमेवैतान्क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यात्रमित्ति। स एतेषांमेव संलोकताः सायुंज्यमश्रुते। अपं पुनर्मृत्युं ज्यिति। य एवं वेदं॥४२॥

कश्चिंद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्यं। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीतिं। कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निम्ग्यो हैव धूमतान्तः। स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ् यो हैवैतमृग्नि॰ सांवित्रं वेदं। स एवास्माल्लोकात्प्रेत्यं। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीतिं॥४३॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उं चैवैनं तत्सांवित्रः। स्वर्गं लोकम्भिवंहति। अहोरात्रैर्वा इदः स्युग्भिः क्रियते। इतिरात्रायांदीक्षिषत। इतिरात्रायं व्रतमुपांगुरिति। तानिहानेवं विदुषः। अमुष्मिं लोके शेव्धिं ध्यन्ति। धीतः हैव स शेव्धिमनु परैति। अथु यो हैवैत्मग्निः सांवित्रं वेदं॥४४॥

तस्यं हैवाहोंरात्राणिं। अमुष्मिं ह्योके शेव्धिं न धंयन्ति।

अधीत १ हैव स शेविधमनु परैति। भ्रद्वांजो ह त्रिभिरायुंर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। त१ ह जीर्णि १ स्थविंर १ शयांनम्। इन्द्रं उपव्रज्योवाच। भरंद्वाज। यत्ते चतुर्थमायुंर्द्द्याम्। किमेनेन कुर्या इतिं। ब्रह्मचर्यमेवैनेन चरेयमितिं होवाच॥४५॥

त १ ह् त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्श्यां चंकार। तेषा १ है कैंकस्मान्मुष्टिनादंदे। स होवाच। भरंद्वाजेत्यामन्त्र्यं। वेदा वा एते। अनुन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतै स्त्रिभिरायुं भिरन्वं वोचथाः। अर्थ त् इतंर्दनं नूक्तमेव। एही मं विद्धि। अ्यं वै संविवद्येतिं॥ ४६॥

तस्मैं हैतम्ग्निश्स सांवित्रमुंवाच। तश्स विदित्वा। अमृतों भूत्वा। स्वर्गं लोकिमियाय। आदित्यस्य सायुंज्यम्। अमृतों हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुंज्यम्। य एवं वेदं। एषो एव त्रयी विद्या॥४७॥

यार्वन्त १ हु वै त्रय्या विद्ययां लोकं जयित। तार्वन्तं लोकं जयित। य एवं वेदं। अग्नेर्वा एतानि नाम्धेयांनि। अग्नेर्व सार्युज्य १ सलोकतांमाप्नोति। य एवं वेदं। वायोर्वा एतानि नाम्धेयांनि। वायोर्व सार्युज्य १ सलोकतांमाप्नोति। य एवं वेदं। इन्द्रस्य वा एतानि नाम्धेयांनि॥४८॥

इन्द्रंस्यैव सायुंज्य सलोकतांमाप्नोति। य एवं वेदं।

बृह्स्पतेर्वा एतानि नामधेर्यानि। बृह्स्पतेरेव सार्युज्य स् सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद्री प्रजापंतेर्वा एतानि नामधेर्यानि। प्रजापंतेरेव सार्युज्य सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद्री ब्रह्मणो वा एतानि नामधेर्यानि। ब्रह्मण एव सार्युज्य सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद्री स वा एषौंऽग्निरंपक्षपुच्छो वायुरेव। तस्याग्निर्मुखम्। असार्वादित्यः शिरंः। स यदेते देवते अन्तरेण। तृत्सर्वर्श् सीव्यति। तस्मात्सावित्रः॥४९॥

[88].

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

लोकों ऽसि स्वर्गों ऽसि। अनुन्तों ऽस्यपारों ऽसि। अक्षिंतो-ऽस्यक्षय्यों ऽसि। तपंसः प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनयिता। तं त्वोपंदधे काम्दुघमिक्षंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतयां ऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥१॥

तपोंऽसि लोके श्रितम्। तेजंसः प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूतृं विश्वंस्य जनयितृ। तत्त्वोपंदधे कामृदुघमिश्वंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतयांऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद॥२॥

तेजोंऽसि तपंसि श्रितम्। समुद्रस्यं प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सभूतम्। विश्वंस्य भूतृं विश्वंस्य जनयित्। तत्त्वोपंदधे काम्दुघमिश्वंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद॥३॥

समुद्रोऽसि तेजंसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनयिता। तं त्वोपंदधे काम्दुघ्मिश्वंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥४॥

आपंः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रंतिष्ठा युष्मास्। इदम्नतः। विश्वं यक्षां विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूत्यं विश्वंस्य जनियृत्र्यः। ता व उपंदधे काम्दुघा अक्षिताः। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतयांऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥५॥

पृथिव्यंस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रंतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्भूतम्। विश्वंस्य भूत्री विश्वंस्य जनयित्री। तां त्वोपंदधे काम्दुघामिश्वंताम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥६॥

अग्निरंसि पृथिव्याः श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा।

त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनयिता। तं त्वोपंदधे कामृदुघमक्षितम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥७॥

अन्तरिक्षमस्युग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्म्भूतम्। विश्वंस्य भूतृं विश्वंस्य जनियत्। तत्त्वोपंदधे काम्दुघमक्षितम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद॥८॥

वायुरंस्यन्तिरक्षे श्रितः। दिवः प्रंतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनियता। तं त्वोपंदधे काम्दुघमिश्वंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥९॥

द्यौरंसि वायौ श्रिता। आदित्यस्यं प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्म्भूतम्। विश्वंस्य भूत्रीं विश्वंस्य जनियत्री। तां त्वोपंदधे काम्दुघामिश्वंताम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद॥१०॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमंसः प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्मूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनयिता। तं त्वोपंदधे काम्दुघमिश्वंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥११॥ चन्द्रमां अस्यादित्ये श्रितः। नक्षंत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्भूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनयिता। तं त्वोपंदधे काम्दुघमक्षितम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद॥१२॥

नक्षंत्राणि स्थ चन्द्रमंसि श्रितानिं। संवृत्स्रस्यं प्रतिष्ठा युष्मासुं। इदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भृतॄंणि विश्वंस्य जनियृतॄणिं। तानिं व उपंदधे काम्दुघान्यक्षितानि। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥१३॥

संवत्सरोऽसि नक्षेत्रेषु श्रितः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्मूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनियता। तं त्वोपंदधे कामृदुघमिश्वंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥१४॥

ऋतवंः स्थ संवत्सरे श्रिताः। मासानां प्रतिष्ठा युष्मास्। इदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वः सुभूतम्। विश्वंस्य भूतर्रो विश्वंस्य जनयितारंः। तान् व उपंदधे काम्दुघानक्षितान्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सीद॥१५॥

मासाः स्थर्तष् श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मास्। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वरं सुभूतम्। विश्वंस्य भूर्तारो विश्वंस्य जनयितारः। तान् व उपंदधे कामृदुघानक्षितान्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सीद॥१६॥

अर्धमासाः स्थं मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा युष्मासं। इदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं स्भूतम्। विश्वंस्य भूतारो विश्वंस्य जनियतारः। तान् व उपंदधे काम्दुघानिक्षंतान्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भवा सींद॥१७॥

अहोरात्रे स्थौंऽर्धमासेषुं श्रिते। भूतस्यं प्रतिष्ठे भव्यंस्य प्रतिष्ठे। युवयोरिदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूर्त्यों विश्वंस्य जनियत्र्यौं। ते वामुपंदधे काम्दुधे अक्षिते। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥१८॥

पौर्णमास्यष्टंकाऽमावास्यां। अन्नादाः स्थान्नद्घो युष्मास्। इदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूर्त्रों विश्वंस्य जनियुत्र्यः। ता व उपंदधे काम्दुघा अक्षिताः। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥१९॥

राडंसि बृह्ती श्रीर्सीन्द्रंपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता।

त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वंस्य भूत्री विश्वंस्य जनयित्री। तां त्वोपंदधे काम्दुघामक्षिताम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयत्। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥२०॥

ओजोंऽसि सहोंऽसि। बलंमिस भ्राजोंऽसि। देवानां धामामृतम्। अमंर्त्यस्तपोजाः। त्वयीदम्नतः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वर्रं सुभूतम्। विश्वंस्य भूतां विश्वंस्य जनयिता। तं त्वोपंदधे काम्दुघ्मिश्लंतम्। प्रजापंतिस्त्वा सादयतु। तयां देवतंयाऽङ्गिरुस्वद्भुवा सींद॥२१॥

[8]

त्वमंग्ने रुद्रो असुंरो महो दिवः। त्व॰ शर्धो मार्रतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयः। त्वं पूषा विंधतः पांसि न त्मनां। देवां देवेषुं श्रयध्वम्। प्रथंमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्। द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषुं श्रयध्वम्। चृतुर्थाः पश्चमेषुं श्रयध्वम्। पश्चमाः षष्ठेषुं श्रयध्वम्॥२२॥

ष्षाः संप्तमेषुं श्रयध्वम्। स्प्तमा अष्टमेषुं श्रयध्वम्। अष्टमा नंवमेषुं श्रयध्वम्। नृवमा दंशमेषुं श्रयध्वम्। दृशमा एंकादृशेषुं श्रयध्वम्। एकादृशा द्वांदृशेषुं श्रयध्वम्। द्वादृशास्त्रयोदृशेषुं श्रयध्वम्। त्रयोदृशाश्चंतुर्दृशेषुं श्रयध्वम्। चृतुर्दृशाः पंश्चदृशेषुं श्रयध्वम्। पृश्चदृशाः षोंडृशेषुं श्रयध्वम्॥२३॥ षोड्शाः संप्तद्शेषुं श्रयध्वम्। स्प्तद्शा अष्टाद्शेषुं श्रयध्वम्। अष्टाद्शा एंकान्नविर्शेषुं श्रयध्वम्। एकान्नविर्शा विर्शेषुं श्रयध्वम्। एकविर्शा एंकविर्शेषुं श्रयध्वम्। एकविर्शा द्वांविर्शेषुं श्रयध्वम्। एकविर्शा द्वांविर्शेषुं श्रयध्वम्। द्वाविर्शोषु श्रयध्वम्। न्रयोविर्शाश्चंतुर्विर्शेषुं श्रयध्वम्। चतुर्विर्शाः पंश्वविर्शेषुं श्रयध्वम्। पृश्वविर्शाः पंश्वविर्शेषुं श्रयध्वम्। पृश्वविर्शाः पंश्वविर्शेषुं श्रयध्वम्। पृश्वविर्शाः पंश्वविर्शेषुं श्रयध्वम्। पृश्वविर्शाः पंश्वविर्शेषुं

षिड्विष्शाः संप्तिविष्शेषुं श्रयध्वम्। स्प्तिविष्शोषुं श्रयध्वम्। अष्टाविष्शोषुं श्रयध्वम्। अष्टाविष्शोषुं श्रयध्वम्। पृकान्नित्र्शोषुं श्रयध्वम्। त्रिष्शाः एंकित्रिष्शेषुं श्रयध्वम्। त्रिष्शाः एंकित्रिष्शेषुं श्रयध्वम्। पृकित्रिष्शोषुं श्रयध्वम्। द्वात्रिष्शास्त्रंयस्त्रिष्-शोषुं श्रयध्वम्। द्वात्रिष्शाः उत्तरेरे भवत। उत्तरवर्त्मान् उत्तरसत्वानः। यत्कांम इदं जुहोिमं। तन्मे समृध्यताम्। वयः स्यांम् पत्तयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥२५॥

[२]

अग्नांविष्णू स्जोषंसा। इमा वर्धन्तु वां गिरं। द्युम्नैर्वाजेंभिरागंतम्। राज्ञीं विराज्ञीं। सम्माज्ञीं स्वराज्ञीं। अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निः सोमो बृह्स्पतिः। विश्वे देवा भुवंनस्य गोपाः। ते सर्वे सङ्गत्यं। इदं मे प्रावंता वर्चः। वयः स्यांम् पत्यो रयीणाम्। भूर्भवः स्वंः स्वाहां॥२६॥ अन्नप्तेऽन्नंस्य नो देहि। अनुमीवस्यं शुष्मिणंः। प्र प्रंदातारं तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुंष्पदे। अग्नं पृथिवीपते। सोमं वीरुधां पते। त्वष्टंः समिधां पते। विष्णंवाशानां पते। मित्रं सत्यानां पते। वर्रण धर्मणां पते॥२७॥

मुरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रौजसां पते। बृहंस्पते ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रोचेऽह इस्वयम्। रुचा रुरुचे रोचमानः। अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौं प्रजनौ प्रजायेय। वय इस्याम् पत्रयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥२८॥

[8]

सप्त तें अग्ने समिधंः सप्त जिह्वाः। सप्तर्षयः सप्त धामं प्रियाणिं। सप्त होत्रां अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृंणस्वा घृतेनं। प्राची दिक्। अग्निर्देवतां। अग्निर स दिशां देवं देवतांनामृच्छत्। यो मैतस्यै दिशोंऽभिदासंति। दक्षिणा दिक्। इन्द्रों देवतां॥२९॥

इन्द्रक्ष् स दिशां देवं देवतांनामृच्छत्। यो मैतस्यै दिशोंऽभिदासंति। प्रतीची दिक्। सोमों देवतां। सोमुक्ष स दिशां देवं देवतांनामृच्छत्। यो मैतस्यै दिशोंऽभिदासंति। उदीची दिक्। मित्रावर्रुणो देवतां। मित्रावर्रुणो स दिशां देवो देवतांनामृच्छत्। यो मैतस्यै दिशोंऽभिदासंति॥३०॥ कुर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिंद्वतां। बृहस्पतिक्ष स दिशां देवं

देवतांनामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोंऽभिदासंति। इयं दिक्। अदिंतिर्देवतां। अदिंति स् स दिशां देवीं देवतांनामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोंऽभिदासंति। पुरुषो दिक्। पुरुषो मे कामान्त्समंधयतु॥३१॥

अन्धो जागृंविः प्राण। असावेहिं। बिधिर आंक्रन्दयितरपान। असावेहिं। उषसंमुषसमशीय। अहमसो ज्योतिंरशीय। अहमसोऽपोऽशीय। वय स्यांम् पतंयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वंः स्वाहां॥३२॥

[५]

यत्तेऽचितं यदं चितं ते अग्ने। यत्तं ऊनं यद् तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदिङ्गंरसिश्चन्वन्तु। विश्वं ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सिश्चंतश्चास्यग्ने। एतावाङ्श्चासि भूयांङ्श्चास्यग्ने। लोकं पृण च्छिद्रं पृण। अथों सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा बृहुस्पतिः। अस्मिन् योनांवसीषदन्॥३३॥

तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद। ता अस्य सूदंदोहसः। सोमई श्रीणन्ति पृश्नंयः। जन्मं देवानां विशंः। त्रिष्वा रोचने दिवः। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद। अग्ने देवार इहाऽऽवंह। जज्ञानो वृक्तबंर्हिषे। असि होतां न ईड्यंः। अगन्म महा मनसा यविष्ठम्॥३४॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुंरोणे। चित्रभानू रोदंसी अन्तरुवीं। स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यश्रम्। मेधाकारं विदर्थस्य प्रसाधनम्।

अग्निश् होतांरं परिभूतंमं मृतिम्। त्वामर्भस्य ह्विषंः समानमित्। त्वां महो वृंणते नरो नान्यं त्वत्। मृनुष्वत्त्वा निधीमहि। मनुष्वत्सिमीधीमहि। अग्ने मनुष्वदंिङ्गरः॥३५॥

देवान्देवायते यंजा अग्निर्हि वाजिनं विशे। ददांति विश्वचंर्षणिः। अग्नी राये स्वाभुवम्। स प्रीतो यांति वार्यम्। इष स्तोतृभ्य आभंर। पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्याम्। पृष्टो विश्वा ओषंधीराविवेश। वैश्वानुरः सहंसा पृष्टो अग्निः। स नो दिवा स रिषः पांतु नक्तम्॥३६॥

[६]

अयं वाव यः पवंते। सौंऽग्निर्नांचिकेतः। स यत्प्राङ् पवंते। तदंस्य शिरंः। अथ् यदंक्षिणा। स दक्षिणः पृक्षः। अथ् यत्प्रत्यक्। तत्पुच्छम्। यदुदङ्ङं। स उत्तंरः पृक्षः॥३७॥ अथ् यत्मंवाति। तदंस्य समश्चंनं च प्रसारंणं च। अथो सम्पदेवास्य सा। स॰ ह् वा अंस्मै स कामः पद्यते। यत्कांमो यजंते। यौंऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। यो ह् वा अग्नेर्नांचिकेतस्याऽऽयतंनं प्रतिष्ठां वेदं। आयतंनवान्भवति। गच्छंति प्रतिष्ठाम्॥३८॥

हिरंण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतंनं प्रतिष्ठा। य एवं वेदं। आयतंनवान्भवति। गच्छंति प्रतिष्ठाम्। यो हु वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरींरं वेदं। सशंरीर एव स्वर्गं लोकमेंति। हिरंण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेदं। सर्शरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथां रुका उत्तंप्तो भाय्यात्॥३९॥

पृवमेव स तेजंसा यशंसा। अस्मिश्र्यं लोकंऽमुष्मिंश्र्यं भाति। उरवों हु वै नामैते लोकाः। येऽवंरेणाऽऽदित्यम्। अथं हैते वरीयाश्सो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तंवन्तश् हु वा एष क्ष्र्य्यं लोकं जंयति। योऽवंरेणाऽऽदित्यम्। अर्थं हैषोंऽनन्तमंपारमंक्ष्य्यं लोकं जंयति। यः परेणाऽऽदित्यम्॥४०॥ अनन्तश् हु वा अपारमंक्ष्य्यं लोकं जंयति। यः परेणाऽऽदित्यम्॥४०॥ अनन्तश् हु वा अपारमंक्ष्य्यं लोकं जंयति। योऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। अथो यथा रथे तिष्ठन्पक्षंसी पर्यावर्तमाने प्रत्यपेक्षते। पृवमंहोरात्रे प्रत्यपेक्षते। नास्यांहोरात्रे लोकमांप्रुतः। योऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं॥४१॥

[り]

उशन् हु वै वांजश्रव्सः संविवेद्सं दंदौ। तस्यं हु नचिंकेता नामं पुत्र आंस। त॰ हं कुमार॰ सन्तम्। दक्षिणासु नीयमानासु श्रृद्धाऽऽविवेश। स होवाच। तत् कस्मै मां दांस्यसीति। द्वितीयंं तृतीयम्। त॰ हु परीत उवाच। मृत्यवैं त्वा ददामीति। त॰ हु स्मोत्थितं वागुभिवंदति॥४२॥

गौतंम कुमारमितिं। स होवाच। परेहि मृत्योर्गृहान्। मृत्यवे

वै त्वांऽदामितिं। तं वै प्रवसंन्तं गुन्तासीतिं होवाच। तस्यं स्म तिस्रो रात्रीरनांश्वान्गृहे वंसतात्। स यदिं त्वा पृच्छेत्। कुमांर कित रात्रीरवात्सीरितिं। तिस्र इति प्रतिंब्रूतात्। किं प्रथमा रात्रिमाश्रा इतिं॥४३॥

प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पृश्र्स्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। तं वै प्रवसन्तं जगाम। तस्य ह तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृह उवास। तमागत्यं पप्रच्छ। कुमार् कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रत्युंवाच॥४४॥

किं प्रंथमा रात्रिमाश्रा इति। प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पुशू इस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। नमंस्ते अस्तु भगव इति होवाच। वरं वृणीष्वेति। पितरमेव जीवंत्रयानीति। द्वितीयं वृणीष्वेति॥४५॥

इष्टापूर्तयोर्मेऽक्षितिं ब्रूहीतिं होवाच। तस्मैं हैतम्िग्नें नांचिकेतम्वाच। ततो वै तस्यैष्टापूर्ते ना क्षीयेते। नास्यैष्टापूर्ते क्षीयेते। यौऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। तृतीयंं वृणीष्वेतिं। पुनुर्मृत्योर्मेऽपंचितिं ब्रूहीतिं होवाच। तस्मैं हैतम्िग्नें नांचिकेतम्वाच। ततो वै सोऽपं पुनर्मृत्युमंजयत्॥४६॥

अपं पुनर्मृत्युं जंयित। योंऽग्निं नांचिकेतं चिंनुते। य उं चैनमेवं वेदं। प्रजापंतिर्वे प्रजाकांमस्तपोंऽतप्यत। स हिरण्यमुदास्यत्। तद्ग्नौ प्रास्यंत्। तदंस्मै नाच्छंदयत्। तद्वितीयं प्रास्यंत्। तदंस्मै नैवाच्छंदयत्। तत्तृतीयं प्रास्यंत्॥४७॥

तदंस्मे नैवाच्छंदयत्। तदात्मन्नेव हृंदय्येंऽग्नौ वैंश्वान्रे प्रास्यंत्। तदंस्मा अच्छदयत्। तस्माद्धिरंण्यं किनेष्ठं धनानाम्। भुञ्जत्प्रियतंमम्। हृद्युज हि। स व तमेव नाविंन्दत्। यस्मै तां दक्षिणामनेष्यत्। ताङ् स्वायैव हस्ताय दक्षिणायानयत्। तां प्रत्यंगृह्णात्॥४८॥

दक्षांय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत् दक्षिणां प्रतिगृह्णं। दक्षेते ह् वै दक्षिणां प्रतिगृह्णं। य एवं वेदं। एतद्धं स्म वै तद्धिद्धा स्मो वाजश्रवसा गोर्तमाः। अप्यंनूदेश्यां दिश्वेणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयेन वयं दिश्वेष्यामह एव दिश्वेणां प्रतिगृह्णंति। तेऽदक्षन्त् दिश्वेणां प्रतिगृह्णं। दक्षेते ह् वै दिश्वेणां प्रतिगृह्णं। य एवं वेदं। प्र हान्यं द्वीनाति॥४९॥

त १ हैतमेके पशुबन्ध एवोत्तंरवेद्यां चिन्वते। उत्तर्वेदिसंम्मित
एषों ऽग्निरिति वर्दन्तः। तन्न तथां कुर्यात्। एतम्ग्निं कामेन्
व्यर्धयेत्। स एनं कामेन् व्यृद्धः। कामेन् व्यर्धयेत्। सौम्ये
वावैनंमध्वरे चिन्वीत। यत्रं वा भूयिष्ठा आहुंतयो हृ्येरन्।
एतम्ग्निं कामेन् समर्धयित। स एनं कामेन् समृद्धः॥५०॥
कामेन् समर्धयित। अर्थ हैनं पुरर्षयः। उत्तर्वेद्यामेव

स्त्रियंमचिन्वत। ततो वै तेऽविंन्दन्त प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकमंजयन्। विन्दतं एव प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योंऽग्निं नांचिकेतं चिंनुते। य उं चैनमेवं वेदं। अर्थ हैनं वायुर्ऋद्धिंकामः॥५१॥

यथान्युप्तमेवोपंदधे। ततो वै स एतामृद्धिंमार्भ्रोत्। यामिदं वायुर्ऋद्धः। एतामृद्धिंमृभ्रोति। यामिदं वायुर्ऋद्धः। योऽभ्रिं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। अर्थ हैनं गोब्लो वार्णः पृशुकांमः। पाङ्कंमेव चिंक्ये। पश्चं पुरस्तांत्॥५२॥

पश्चं दक्षिण्तः। पश्चं पृश्चात्। पश्चौत्तर्तः। एकां मध्यै।
ततो वै स सहस्रं पृश्नम्प्राप्नौत्। प्र सहस्रं पृश्नाप्नोति।
यौऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। अथं हैनं
प्रजापंति ज्येष्ठमंकामो यशंस्कामः प्रजननकामः। त्रिवृतंमेव
चिक्ये॥५३॥

स्प्त पुरस्तांत्। तिस्रो देक्षिण्तः। स्प्त पृश्चात्। तिस्र उत्तर्तः। एकां मध्यें। ततो वे स प्र यशो ज्येष्ठ्यंमाप्नोत्। एतां प्रजांतिं प्राजांयत। यामिदं प्रजाः प्रजायंन्ते। त्रिवृद्वे ज्येष्ठ्यम्। माता पिता पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्प्रजनंनम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो ज्येष्ठ्यमाप्नोति। एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः प्रजायंन्ते। योऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। अथं हैन्मिन्द्रो ज्यैष्ठ्यंकामः। ऊर्ध्वा एवोपंदधे। ततो वै स ज्यैष्ठ्यंमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठमं गच्छति। योंऽग्निं नांचिकेतं चिंनुते। य उं चैनमेवं वेदं। अर्थ हैनम्सावांदित्यः स्वर्गकांमः। प्राचींरेवोपंदधे। ततो वै सोंऽभि स्वर्गं लोकमंजयत्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योंऽग्निं नांचिकेतं चिंनुते। य उं चैनमेवं वेदं। स यदीच्छेत्॥५६॥

तेज्स्वी यंशस्वी ब्रह्मवर्च्सी स्यामिति। प्राङाहोतुर्धिष्ण्या-दुत्संपेत्। येयं प्रागाचशंस्वती। सा मा प्रोणीत्। तेजंसा यशंसा ब्रह्मवर्च्सेनेति। तेज्स्व्येव यंशस्वी ब्रह्मवर्च्सी भंवति। अथ् यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्दंधीरन्। भूयिष्ठा दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येहीति प्राची जुषाणा वेत्वाज्यंस्य स्वाहेति स्रुवेणोपहत्यांऽऽहव्नीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्दंधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति। पुरीषमुप्धायं। चितिक्कृप्तिभिरिभेमृश्यं। अग्निं प्रणीयोप-समाधायं। चतंस्र एता आहुंतीर्जुहोति। त्वमंग्ने रुद्र इतिं शतरुद्रीयंस्य रूपम्। अग्नांविष्णू इतिं वसोर्धारांयाः। अन्नपत् इत्यंन्नहोमः। सप्त ते अग्ने स्मिधंः स्प्त जिह्वा इतिं विश्वप्रीः॥५८॥ यां प्रथमामिष्टंकामुप्दधांति। इमं तयां लोकम्भिजंयति। अथो या अस्मिँ छोके देवताः। तासा स् सायुंज्य स् सलोकतांमाप्रोति। यां द्वितीयांमुप्दधांति। अन्तिरक्षिलोकं तयाऽभिजंयति। अथो या अन्तिरक्षिलोके देवताः। तासा स् सायुंज्य सलोकतांमाप्रोति। यां तृतीयांमुप्दधांति। अमुं तयां लोकमभिजंयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँ छोके देवताः। तासा सार्युज्य स् सलोकतां माप्नोति। अथो या अमूरितंरा अष्टादंश। य एवामी उरवंश्च वरीं या स्मश्च लोकाः। तानेव ताभिर्भिजंयति॥ कामचारों ह् वा अंस्योरुषुं च वरीं यः सु च लोकेषुं भवति। यों ऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदं। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्यं वसन्तः शिरंः॥६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पृक्षः। वर्षा उत्तरः। श्रत्पुच्छम्। मासाः कर्मकाराः। अहोरात्रे शंतरुद्रीयम्। पूर्जन्यो वसोर्धारां। यथा वै पूर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्त्सम्पूरयंति। पुवमेव स तस्य सर्वान्कामान्त्सम्पूरयंति। योऽग्निं नांचिकेतं चिनुते॥६१॥

य उं चैनमेवं वेदं। संवृत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्यं वस्तः शिरंः। ग्रीष्मो दक्षिणः पृक्षः। वृर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तंरः पृक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपृक्षाश्चितंयः। अपुरपृक्षाः पृरीषम्। अहोरात्राणीष्टंकाः। एष वाव सौंऽग्निरंग्निमयंः

पुनर्णवः। अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुंज्यम्। योंऽग्निं नांचिकेतं चिनुते। य उं चैनमेवं वेदे॥६२॥

[१०]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तितरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

तुभ्यं ता अंङ्गिरस्तमाऽश्याम् तं कामंमग्ने। आशांनां त्वा विश्वा आशाः। अनुं नोऽद्यानुंमित्रिरिन्वदंनुमते त्वम्। कामो भूतस्य काम्स्तदग्रें। ब्रह्मं जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो रायोऽयं यज्ञः। आपो भूद्रा आदित्पंश्यामि। तुभ्यं भरिन्त् यो देह्यः। पूर्वं देवा अपंरेण प्राणापानौ। हृव्यवाहु इस्विष्टम्॥१॥

[8]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापंतिमब्रुवन्। प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेतिं। तं यंज्ञऋतुभिरन्वैच्छत्। तं यंज्ञऋतुभिर्नान्वंविन्दत्। तमिष्टिंभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिंभिरन्वंविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टंयो हु वै नामं। ता इष्टंय इत्याचंक्षते प्रोक्षेण। प्रोक्षंप्रिया इव हि देवाः॥२॥ तमाशाँ ऽब्रवीत्। प्रजांपत आशया वै श्राँम्यसि। अहमु वा आशाँ ऽस्मि। मां नु यंजस्व। अथं ते सृत्याऽऽशां भविष्यति। अनुं स्वृगं लोकं वेत्स्यसीति। स एतम्ग्रये कामांय पुरोडाशं मृष्टाकंपालं निरंवपत्। आशायैं चुरुम्। अनुंमत्ये चुरुम्। ततो वै तस्यं सृत्याऽऽशांऽभवत्। अनुं स्वृगं लोकमं विन्दत्। सृत्या हु वा अस्यऽऽशां भवति। अनुं स्वृगं लोकं विन्दति। य एतेन हृ विषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये कामांय स्वाहाऽऽशाये स्वाहां। अनुंमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वृगांयं लोकाय स्वाहाऽग्नयें स्विष्टकृते स्वाहेतिं॥३॥

तं कामों ऽब्रवीत्। प्रजांपते कामेंन वै श्रांम्यसि। अहमु वै कामों ऽस्मि। मां नु यंजस्व। अथं ते सृत्यः कामों भविष्यति। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतम् ग्रये कामांय पुरोडाशंमृष्टाकंपालं निरंवपत्। कामांय चुरुम्। अनुंमत्ये चुरुम्। ततो वै तस्यं सृत्यः कामों ऽभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सृत्यो हु वा अंस्य कामों भवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं हृविषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्रये कामांय स्वाहा कामांय स्वाहाँ। अनुंमत्ये स्वाहाँ प्रजापंतये स्वाहाँ। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्रये स्विष्टकृते स्वाहेति॥४॥

तं ब्रह्मांब्रवीत्। प्रजांपते ब्रह्मंणा वै श्रांम्यसि। अहमु

वै ब्रह्माँस्मि। मां नु यर्जस्व। अर्थ ते ब्रह्मण्वान् युज्ञो भविष्यति। अर्नु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीतिं। स एतम् प्रये कामाय पुरोडाशंम्ष्टाकंपालं निरंवपत्। ब्रह्मणे चुरुम्। अर्नुमत्ये चुरुम्। ततो वै तस्यं ब्रह्मण्वान् युज्ञों उभवत्। अर्नु स्वर्गं लोकमंविन्दत्। ब्रह्मण्वान् हु वा अस्य युज्ञो भविति। अर्नु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं हुविषा यर्जते। य उ चैनदेवं वेदे। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये कामाय स्वाह्म ब्रह्मणे स्वाहाँ। अर्नुमत्ये स्वाहाँ प्रजापंतये स्वाहाँ। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥५॥

तं युज्ञींऽब्रवीत्। प्रजांपते युज्ञेन वै श्रांम्यसि। अहमु वै युज्ञींऽस्मि। मां नु यंजस्व। अर्थ ते सृत्यो युज्ञो भंवष्यति। अनुं स्वृगं लोकं वेत्स्यसीति। स एतम्ग्रये कामांय पुरोडाशंमृष्टाकंपालं निरंवपत्। युज्ञायं चुरुम्। अनुंमत्ये चुरुम्। ततो वै तस्यं सृत्यो युज्ञोऽभवत्। अनुं स्वृगं लोकमंविन्दत्। सृत्यो हु वा अंस्य युज्ञो भंवति। अनुं स्वृगं लोकं विन्दति। य एतेनं हृविषा यज्ञते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्रये कामांय स्वाहां युज्ञाय स्वाहां। अनुंमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वृगांयं लोकाय स्वाहाऽग्रयें स्विष्टकृते स्वाहेति॥६॥

तमापौंऽब्रुवन्। प्रजांपतेऽप्सु वै सर्वे कामाः श्रिताः। वृयमु वा आपः स्मः। अस्मानु यंजस्व। अथु त्वयि सर्वे कामाः

श्रियष्यन्ते। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतम्ग्रये कामाय पुरोडाशंमृष्टाकंपालं निरंवपत्। अद्मश्र्युरुम्। अनुमत्ये च्रुम्। ततो वै तस्मिन्त्सर्वे कामां अश्रयन्त। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सर्वे हु वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दित। य एतेनं हृविषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदे। सोऽत्रं जुहोति। अग्रये कामाय स्वाहाऽद्धः स्वाहां। अनुंमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्रयें स्विष्टकृते स्वाहेति॥७॥

तम्प्रिर्बिल्मानंब्रवीत्। प्रजांपतेऽग्नये वै बंलिमते सर्वाणि
भूतानि बुलि॰ हंरन्ति। अहम् वा अग्निर्बिल्मानंस्मि। मां
न यंजस्व। अथं ते सर्वाणि भूतानि बुलि॰ हंरिष्यन्ति।
अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतम्ग्नये कामाय
पुरोडाशंमृष्टाकंपालुं निरंवपत्। अग्नये बिल्मते चुरुम्।
अनुंमत्ये चुरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बुलिमहरन्।
अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सर्वाणि ह् वा अंस्मै भूतानि
बुलि॰ हंरन्ति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं
हविषा यजते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये
कामाय स्वाहाऽग्नये बिल्मते स्वाहाँ। अनुंमत्ये स्वाहाँ
प्रजापंतये स्वाहाँ। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते
स्वाहेति॥८॥

तमनुंवित्तिरब्रवीत्। प्रजांपते स्वर्गं वै लोकमनुंविवित्सिस्। अहमु वा अनुंवित्तिरिस्मा। मां नु यंजस्व। अर्थ ते स्त्याऽनुंवित्तिर्भविष्यति। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतम्ग्रये कामांय पुरोडाशंमृष्टाकंपालं निरंवपत्। अनुंवित्त्ये चरुम्। अनुंमत्ये चरुम्। ततो वै तस्यं सत्याऽनुंवित्तिरभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सत्या हु वा अस्यानुंवित्तिरभवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं हुविषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये कामांय स्वाहाऽनुंवित्त्ये स्वाहां। अनुंमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्रयें स्विष्टकृते स्वाहेति॥९॥

ता वा एताः सप्त स्वर्गस्यं लोकस्य द्वारंः। दिवःश्येनयोऽनुं-वित्तयो नामं। आशाँ प्रथमाः रक्षिति। कामों द्वितीयाँम्। ब्रह्मं तृतीयाँम्। यज्ञश्चंतुर्थीम्। आपंः पश्चमीम्। अग्निर्बलिमान्त्षष्ठीम्। अनुंवित्तिः सप्तमीम्। अनुं ह् वै स्वर्गं लोकं विन्दिति। कामचारौंऽस्य स्वर्गे लोके भविति। य एताभिरिष्टिभिर्यजंते। य उं चैना एवं वेदं। तास्वंन्विष्टि। पष्ठौहीवरां दंद्यात्कुर्सं चं। स्त्रियैं चाऽऽभारः समृंद्धौ॥१०॥

[२]

तपंसा देवा देवतामग्रं आयन्। तप्सर्षयः स्वरन्वंविन्दन्। तपंसा सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति। प्रथम्जं देव हिवर्षा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्मं पर्मं तपो यत्। स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथम स सम्बंभूव। श्रद्धया देवो देवत्वमंश्रुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्यं देवी॥११॥

सा नो जुषाणोपं यज्ञमागाँत्। कार्मवत्साऽमृतं दुहांना। श्रद्धा देवी प्रथमजा ऋतस्यं। विश्वंस्य भूत्री जगंतः प्रतिष्ठा। ता श्रद्धा ह्विषां यजामहे। सा नो लोकम्मृतं दधातु। ईशांना देवी भुवंनस्याधिपत्नी। आगांत्सत्य ह्विरिदं जुंषाणम्। यस्माँदेवा जंजिरे भुवंनं च विश्वं। तस्मै विधेम ह्विषां घृतेनं॥१२॥

यथां देवैः संधुमादं मदेम। यस्यं प्रतिष्ठोर्वन्तिरिक्षम्। यस्माँद्वेवा जंजिरे भुवंनं च सर्वे। तत्सत्यमर्चदुपं यज्ञं न आगाँत्। ब्रह्माऽऽहुंतीरुपमोदंमानम्। मनसो वशे सर्विमिदं बंभूव। नान्यस्य मनो वश्मान्वियाय। भीष्मो हि देवः सहंसः सहीयान्। स नो जुषाण उपं यज्ञमागाँत्। आकूंतीनामधिपतिं चेतंसां च॥१३॥

सङ्कल्पजूंतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानिम्ह वर्धयन्तः। उपहुवेंऽस्य सुमृतौ स्याम। चरणं प्वित्रं वितंतं पुराणम्। येनं पूतस्तरंति दुष्कृतानिं। तेनं प्वित्रंण शुद्धेनं पूताः। अति पाप्मानुमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारंमिर्चमत्पवित्रम्।

ज्योतिष्मुद्भाजीमानं महीस्वत्। अमृतिस्य धारी बहुधा दोहीमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा भुविः। अनु नोऽद्यानुमितिरन्विदीनुमते त्वम्। हृव्यवाहुङ् स्विष्टम्॥१४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापंतिमब्रुवन्। प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेतिं। तं यंज्ञऋतुभिरन्वैच्छत्। तं यंज्ञऋतुभिर्नान्वंविन्दत्। तमिष्टिभि-रन्वैच्छत्। तमिष्टिंभिरन्वंविन्दत्। तदिष्टींनामिष्टित्वम्। एष्टंयो ह वै नामं। ता इष्टंय इत्याचंक्षते प्रोक्षेण। प्रोक्षंप्रिया इव हि देवाः॥१५॥

तं तपौंऽब्रवीत्। प्रजांपते तपंसा वै श्रांम्यसि। अहमु वै तपौंऽस्मि। मां न यंजस्व। अर्थ ते सत्यं तपों भविष्यति। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीतिं। स एतमाँग्नेयमृष्टाकंपालं निरंवपत्। तपंसे चरुम्। अनुंमत्यै चरुम्। ततो वै तस्यं सत्यं तपोंऽभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सत्य ह वा अस्य तपों भवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं ह्विषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये स्वाहा तपंसे स्वाहां। अनुमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१६॥

तः श्रुद्धाऽब्रंवीत्। प्रजांपते श्रुद्धया वै श्रांम्यसि। अहमु वै

श्रद्धाऽस्मि। मां नु यंजस्व। अथं ते स्तया श्रद्धा भंविष्यति। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमृष्टाकंपालं निरंवपत्। श्रद्धायें चरुम्। अनुंमत्ये चरुम्। ततो वे तस्य स्त्या श्रद्धाऽभंवत्। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। स्त्या हु वा अस्य श्रद्धा भंवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं ह्विषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये स्वाहां श्रद्धाये स्वाहां। अनुमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्नयें स्वष्टकृते स्वाहतिं॥१७॥

त १ सत्यमंत्रवीत्। प्रजांपते सत्येन व श्रांम्यसि। अहमु व सत्यमंस्मि। मां नु यंजस्व । अर्थ ते सत्य १ सत्यं भंविष्यति। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमांग्नेयमृष्टाकंपालं निरंवपत्। सत्यायं चुरुम्। अनुंमत्ये चुरुम्। ततो व तस्यं सत्य १ सत्यमंभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सत्य १ हु वा अस्य सत्यं भंवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं हुविषा यज्ते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये स्वाहां सत्याय स्वाहां। अनुंमत्ये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकायं स्वाहाऽग्नये स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकायं स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहतिं॥१८॥

तं मनौंऽब्रवीत्। प्रजांपते मनंसा वै श्रांम्यसि। अहमु वै मनौंऽस्मि। मां नु यंजस्व। अर्थ ते सृत्यं मनों भविष्यति। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाँग्नेयमृष्टाकंपालुं निरंवपत्। मनंसे चुरुम्। अनुंमत्यै चुरुम्। ततो वै तस्यं मनोंऽभवत्। अनुं स्वर्गं लोकमंविन्दत्। सृत्य ह वा अस्य मनों भवति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेनं ह्विषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये स्वाहा मनंसे स्वाहां। अनुंमत्यै स्वाहां प्रजापंतये स्वाहां। स्वर्गायं लोकाय स्वाहाऽग्नयें स्विष्टकृते स्वाहाति॥१९॥

तं चरणमब्रवीत्। प्रजांपते चरणेन वै श्रांम्यसि। अहमु वै चर्रणमस्मि। मां नु यंजस्व। अर्थ ते सृत्यं चरणं भविष्यति। अनुं स्वर्णं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाँग्नेयमृष्टाकंपालं निरंवपत्। चरणाय चरुम्। अनुंमत्ये चरुम्। ततो वै तस्यं सृत्यं चरणमभवत्। अनुं स्वर्णं लोकमंविन्दत्। सृत्य ह् वा अस्य चरणं भवति। अनुं स्वर्णं लोकं विन्दति। य एतेन ह्विषा यजंते। य उं चैनदेवं वेदं। सोऽत्रं जुहोति। अग्नये स्वाहा चरणाय स्वाहां। अनुंमत्ये स्वाहां प्रजापंत्रये स्वाहां। स्वर्णायं लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥२०॥

ता वा एताः पश्चं स्वर्गस्यं लोकस्य द्वारंः। अपांघा अनुंवित्तयो नामं। तपंः प्रथमा र रक्षिति। श्रुद्धा द्वितीयाँम्। सत्यं तृतीयाँम्। मनश्चतुर्थीम्। चरणं पश्चमीम्। अनुं हु वै स्वर्गं लोकं विन्दित। कामुचारों उस्य स्वर्गे लोके भंवति। य एताभिरिष्टिंभिर्यजंते। य उ चैना एवं वेदं। तास्वन्विष्टि। पृष्ठौहीव्ररां दंद्यात्कर्सं चं। स्त्रियें चाऽऽभार र समृद्धौ॥२१॥

[૪]

ब्रह्म वै चतुंर्होतारः। चतुंर्होतृभ्योऽधिंयुज्ञो निर्मितः। नैन रेश्वासम्। नाभिचंरितमागंच्छति। य एवं वेदं। यो हु वै चतुंर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेदं। अथो पश्चंहोतृत्वम्। सर्वाहासमे दिशंः कल्पन्ते। वाचस्पतिरहोता दशंहोतॄणाम्। पृथिवी होता चतुंर्होतॄणाम्॥२२॥

अग्निर्होता पश्चेहोतॄणाम्। वाग्घोता षह्वोतॄणाम्। महाहंवि्रहोतां सप्तहोतॄणाम्। एतद्वे चतुंर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। अथो पश्चेहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशेः कल्पन्ते। य एवं वेदे। एषा वै संविवद्या। एतद्वेषुजम्। एषा पङ्किः स्वर्गस्यं लोकस्यांश्वसाऽयंनिः स्नुतिः॥२३॥

एतान् योऽध्यैत्यछंदिर्दर्शे यावंत्तरसम्। स्वंरेति। अन्पृब्रवः सर्वमायुंरेति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्। ब्रह्मवर्चसी भंवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्। प्रजां पितृन्। एतान् वा अंरुण औपवेशिर्विदाश्चंकार॥२४॥

पुतैरंधिवादमपांजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वंर्ययौ। पुतान्योऽध्यैतिं। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वंरेति। पुतैर्ग्निं चिन्वीत स्वर्गकांमः। पुतैरायुंष्कामः। प्रजापृशुकांमो वा॥२५॥

पुरस्ताद्दशंहोतारुमुदंश्चमुपंदधाति यावत्पदम्। हृदंयं यजुंषी

पत्यौ च। दक्षिणतः प्राश्चं चतुर्होतारम्। पृश्चादुर्दश्चं पश्चंहोतारम्। उत्तर्तः प्राश्चन् षड्ढोतारम्। उपरिष्टात्प्राश्चन्त्रं सप्तहोतारम्। हृदयं यजून्षेषि पत्यश्च । यथावकाशं ग्रहान्। यथावकाशं प्रतिग्रहाँ क्षोकम्पृणाश्चं। सर्वा हास्यैता देवताः प्रीता अभीष्टां भवन्ति॥२६॥

सदेवम्भिं चिंनुते। र्थसंम्मितश्चेत्व्यः। वज्रो वै रथः। वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृंव्यः स्तृणुते। पृक्षः संम्मितश्चेत्व्यः। एतावान् वै रथः। यावंत्पृक्षः। र्थसंम्मितमेव चिंनुते। इममेव लोकं पंशुबन्धेनाभिजंयति। अथो अग्निष्टोमेनं॥२७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वंरतिरात्रेणं। सर्वां ह्योकानंहीनेनं। अथों स्त्रेणं। वरो दक्षिणा। वरेणैव वर ईस्पृणोति। आत्मा हि वरेः। एकंविश्शतिर्दक्षिणा ददाति। एकविश्शो वा इतः स्वर्गो लोकः। प्र स्वर्गं लोकमां प्रोति॥२८॥

असार्वादित्य एंकविष्शः। अमुमेवाऽऽदित्यमाँप्रोति। शृतं ददाति। शृतायुः पुरुषः शृतेन्द्रियः। आयुंष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सहस्रं ददाति। सहस्रंसम्मितः स्वर्गो लोकः। स्वर्गस्यं लोकस्याभिजित्ये। अन्विष्टकं दक्षिणा ददाति। सर्वाणि वयार्शसा २९॥

सर्वस्याऽऽध्यै। सर्वस्यावंरुद्धै। यदि न विन्देतं। मुन्थानेतावृतो दंद्यादोदनान् वाँ। अश्रुते तं कामम्। यस्मै कामांयाग्निश्चीयतें। पृष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि सर्वाणि वया रसी। सर्वस्याऽऽध्यै। सर्वस्यावंरुद्धौ॥३०॥

हिरंण्यं ददाति। हिरंण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेंति। वासों ददाति। तेनऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यंजेत। त्रिषंत्या हि देवाः। स संत्यमृग्निं चिन्ते। तदेतत्पंशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्। नेतरेषु युज्ञेषुं। यो ह वै चतुंर्होतॄननुसव्नं तंपियत्व्यान्ं वेदं॥३१॥

तृप्यंति प्रजयां पृशुभिः। उपैन सोमपीथो नमिति। एते वै चतुरहोतारोऽनुसव्नं तर्पयित्व्याः। ये ब्राह्मणा बंहुविदः। तेभ्यो यद्दक्षिणा न नयेत्। दुरिष्ट स्यात्। अग्निमंस्य वृश्जीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दंद्यात्। स्विष्टमेवेतित्क्रंयते। नास्याग्निं वृंञ्जते॥३२॥

हिर्ण्येष्टको भेवति। यावंदुत्तममंङ्गुलिकाण्डं यंज्ञप्रुषा सिम्मितम्। तेजो हिर्ण्यम्। यदि हिर्ण्यं न विन्देत्। शर्करा अक्ता उपंदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं चिनुते। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यंजेत मैत्रावरुण्या वाँ। वीर्येण वा एष व्यृध्यते। याँऽग्निं चिनुते॥३३॥ यावंदेव वीर्यम्। तदंस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुंज्यश् सलोकतांमाप्नोति। एतासांमेव देवतांनाश् सायुंज्यम्। सार्थितार्थं समानलोकतांमाप्नोति। य एतम्ग्निं चिनुते। सार्थितार्थं समानलोकतांमाप्नोति। य एतम्ग्निं चिनुते।

य उं चैनमेवं वेदं। एतदेव सांवित्रे ब्राह्मणम्। अथों नाचिकेते॥३४॥

[५]

यचामृतं यच मर्त्यम्। यच प्राणिति यच न। सर्वास्ता इष्टंकाः कृत्वा। उपं कामृद्घां दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मंणा। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सींद। सर्वाः स्त्रियः सर्वांन्पुर्सः। सर्वं न स्त्रीपुमं च यत्। सर्वास्ताः। यावंन्तः पार्सवो भूमेः॥३५॥ सङ्घांता देवमाययां। सर्वास्ताः। यावंन्तः ऊषाः पशूनाम्। पृथिव्यां पृष्टिर्हिताः। सर्वास्ताः। यावंतीः सिकंताः सर्वाः। अप्स्वंन्तश्च याः श्रिताः। सर्वास्ताः। यावंतीः शर्करा धृत्यै। अस्यां पृथिव्यामिधं॥३६॥

सर्वास्ताः। यावन्तोऽश्मांनोऽस्यां पृंथिव्याम्। प्रतिष्ठासु प्रतिष्ठिताः। सर्वास्ताः। यावंतीर्वीरुधः सर्वाः। विष्ठिंताः पृथिवीमनुं। सर्वास्ताः। यावंतीरोषंधीः सर्वाः। विष्ठिंताः पृथिवीमनुं। सर्वास्ताः॥३७॥

यावंन्तो वनस्पतंयः। अस्यां पृथिव्यामधि। सर्वास्ताः। यावंन्तो ग्राम्याः पृशवः सर्वै। आरुण्याश्च ये। सर्वास्ताः। ये द्विपादश्चतुंष्पादः। अपादं उदरस्पिणंः। सर्वास्ताः। यावदाञ्जनमुच्यते॥३८॥

देवत्रा यचं मानुषम्। सर्वास्ताः॥ यावंत्कृष्णायंसुर् सर्वम्।

देवत्रा यर्च मानुषम्। सर्वास्ताः। याविश्लोहायसम् सर्वम्। देवत्रा यर्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वष्ट्र सीस्ट्र सर्वं त्रपुं। देवत्रा यर्च मानुषम्॥३९॥

सर्वास्ताः। सर्वे १ हिरंण्य १ रज्तम्। देवत्रा यर्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वे १ सुर्वर्णे १ हिरंतम्। देवत्रा यर्च मानुषम्। सर्वास्ता इष्टंकाः कृत्वा। उपं कामदुर्घा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तयां देवतयाऽङ्गिरस्बद्धवा सींद॥४०॥

[६]

सर्वा दिशो दिक्षु। यचान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टंकाः कृत्वा। उपं कामृदुघां दधे। तेनर्षिणा तेन् ब्रह्मणा। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद। अन्तरिक्षं च् केवंलम्। यचास्मिन्नंन्त्राहितम्। सर्वास्ताः। आन्तरिक्ष्यंश्च याः प्रजाः॥४१॥

गुन्धुर्वाप्सुरसंश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्त्स्लिलान्। अन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्त्संलिलान्। स्थावराः प्रोष्याश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वां धुनिष् सर्वान्ध्वष्सान्। हिमो यर्च शीयतै॥४२॥

सर्वास्ताः। सर्वान्मरीचीन् वितंतान्। नीहारो यर्च शीयतैं। सर्वास्ताः। सर्वा विद्युतः सर्वोन्तस्तनियृत्न्। ह्रादुनीर्यर्च शीयतें। सर्वास्ताः। सर्वाः स्रवंन्तीः स्रितंः। सर्वमप्सुच्रं च् यत्। सर्वास्ताः॥४३॥

याश्च कूप्या याश्चं नाद्याः समुद्रियाः। याश्चं वैश्-तीरुत प्रांस्चीर्याः। सर्वास्ताः। ये चोत्तिष्ठंन्ति जीमूताः। याश्च वर्षन्ति वृष्टयः। सर्वास्ताः। तप्स्तेजं आकाशम्। यचांऽऽकाशे प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। वायुं वयार्रस् सर्वाणि॥४४॥

अन्तिरिक्षचरं च यत्। सर्वास्ताः। अग्निश् सूर्यं चन्द्रम्। मित्रं वर्रुणं भगम्। सर्वास्ताः। सृत्यः श्रुद्धां तपो दमम्। नामं रूपं च भूतानाम्। सर्वास्ता इष्टंकाः कृत्वा। उपं कामृदुघां दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥४५॥

[0]

सर्वान्दिव् सर्वांन्देवान्दिवि। यचान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टंकाः कृत्वा। उपं कामृद्घां दधे। तेनर्षिणा तेन् ब्रह्मणा। तयां देवत्याऽङ्गिर्स्बद्धुवा सीद। यावंती्स्तारंकाः सर्वाः। वितंता रोचने दिवि। सर्वास्ताः। ऋचो यजूर्षष् सामानि॥४६॥

अथर्वाङ्गिरसंश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं चं। सर्पदेवजनाश्च ये। सर्वास्ताः। ये चं लोका ये चांलोकाः। अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। यच् ब्रह्म यचांब्रह्म। अन्तर्ब्रह्मन्प्रतिष्ठितम्॥४७॥ सर्वास्ताः। अहोरात्राणि सर्वाणि। अर्धमासाः श्च केवंलान्। सर्वास्ताः। सर्वानृतून्त्सर्वान्मासान्। संवृत्सरं च केवंलम्। सर्वास्ताः। सर्वं भूतः सर्वं भव्यम्। यचातोऽधिभविष्यति। सर्वास्ता इष्टंकाः कृत्वा। उपं कामदुघां दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तयां देवतंयाऽङ्गिर्स्वद्भुवा सीद॥४८॥

[८]

ऋचां प्राचीं मह्ती दिगुंच्यते। दक्षिंणामाहुर्यजुंषामपाराम्। अर्थवणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदींची मह्ती दिगुंच्यते। ऋग्भिः पूर्वाह्ने दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अहंः। साम्वेदेनांऽस्तम्ये महींयते । वेदैरशूंन्यस्त्रिभिरेति सूर्यः। ऋग्भ्यो जाता र संव्शो मूर्तिमाहः। सर्वा गतिंयांजुषी हैव शर्श्वत्॥४९॥

सर्वं तेजंः सामरूप्य हं शश्वत्। सर्व हं व्रह्मंणा हैव सृष्टम्। ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहः। युजुर्वेदं क्षंत्रियस्यांऽऽहुर्योनिम्। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः। पूर्वे पूर्वेभ्यो वर्च एतदूंचः। आदर्शमृग्निं चिन्वानाः। पूर्वे विश्वसृजोऽमृताः। शृतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः सत्रमांसत॥५०॥

तपं आसीद्गृहपंतिः। ब्रह्मं ब्रह्माऽभंवतस्वयम्। सृत्य ५

ह् होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज् आसंत। अमृतंमेभ्य उदंगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूत १ हं प्रस्तोतैषामासीत्। भविष्यत्प्रतिं चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरंभवत्। इद १ सर्व १ सिषांसताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतंः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्त्वा उपगातारंः। सदस्यां ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अश्रूरसद्भाणस्तेजः। अच्छावाकोऽभवद्यशंः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्। यद्विश्वसृज् आसंत॥५२॥

ऊर्ग्राजांनमुदंवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यंष्टौ-द्वाव्यणंः। यद्विश्वसृज् आसंत। अपंचितिः पोत्रीयांमयजत्। नेष्ट्रीयांमयज्ञित्विषिः। आग्नीद्धाद्विदुषीं सृत्यम्। श्रद्धा हैवायंजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजांम्। आकूंतिरिपन-डुविः॥५३॥

इध्म १ ह् क्षुचैंभ्य उग्ने। तृष्णा चाऽऽवंहतामुभे। वागेषा १ सुब्रह्मण्याऽऽसींत्। छुन्दोयोगान् विंजान्ती। कुल्पृतृत्राणिं तन्वानाऽहंः। सूर्स्थाश्चं सर्वृशः । अहोरात्रे पंशुपाल्यौ। मुहूर्ताः प्रेष्यां अभवन्। मृत्युस्तदंभवद्धाता। शृमितोग्नो विशां पतिः॥५४॥

विश्वसृजंः प्रथमाः स्त्रमांसत। सहस्रंसमं प्रसुतेन यन्तंः। ततो ह जज्ञे भुवंनस्य गोपाः। हिर्ण्मयंः शुकुनिर्ब्रह्म नामं। येन सूर्यस्तपंति तेजंसेद्धः। पिता पुत्रेणं पितृमान् योनियोनौ। नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सूर्वानुभुमात्मान रे सम्पराये। एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्यं। न कर्मणा वर्धते नो कनीयान्॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पंद्वित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते पापंकेन। पश्चंपश्चाशतिस्रिवृतः संवत्स्राः। पश्चंपश्चाशतिः विश्वंस्तुः। विश्वंस्तुः। पृतेन् वे विश्वंस्युः। विश्वंस्तुः। विश्वंस्तुः। यद्विश्वस्युः। यद्विश्वस्युः। विश्वंस्तुः। प्रजांयते। ब्रह्मणः सायुंज्यः सलोकतां यन्ति। पृतासांसेव देवतानाः सायुंज्यम्। सार्थिताः समानलोकतां यन्ति। य पृतद्वंपयन्ति। य चन्ताः। येन्ताः। येन्ताः। येभ्यंश्चेन्त्राहुः॥५६॥

[8]

॥ॐ॥
॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः
समाप्तः॥३॥
॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥
हरिः ॐ॥

48 तृतीयः प्रश्नः

GitHub: http://stotrasamhita.github.io | http://github.com/stotrasamhita

Credits: http://stotrasamhita.github.io/about/